

KIBER MAKON, KIBER TERRORIZM, KIBER XAVFSIZLIK TUSHUNCHALARINING MOHIYATI

Azamova Sitara Ayonovna

*Shahrisabz davlat pedagogika institute
ijtimoiy fanlar kafedrası o'qituvchisi.*

Rajabova Jasmina

Shahrisabz davlat pedagogika instituti talabasi.

Annotatsiya: *Maqolada Kiber makon, Kiber terrorizm, Kiber xavfsizlik tushunchalarining mohiyati va ularning umumiy ko'rinishi alohida qayd etilgan. Kibermakon tushunchasining dastlab "Sojjenie Xrom" nomli hikoyada uchrashi, Kiberterrorchilik shaxsiy maqsadlar yo'lida vayron qilish va zarar yetkazish uchun kompyuterlar tarmoqlari va ommaviy internet vositalaridan foydalanishi haqida gap ketgan. Kiberxavfsizlik ma'nosini to'liq tushunish uchun so'zni ikki qismga ajratamiz: "Kiber" va "xavfsizlik". "Kiber" atamasi odatda kompyuterlar, axborot texnologiyalari yoki internet bilan bog'liq narsalarni anglatadi.*

Kalit so'zlar: *Internet, "Neuromancer", terrorizm, xavfsizlik, hujum, kiberxavsizlik*

Kibermakon kompyuter tarmoqlari orqali amalga oshiriladigan muloqot maydonini ifodalovchi voqelik sifatida 1990 yildan boshlab keng miqyosida rivojlanib, takomillashib kelmoqda. Kibermakon tushunchasini dastlab kanadalik yozuvchi Uilyam Gibson 1982 yil «Sojjenie Xrom» («Burning Chrome») nomli hikoyasida yozadi. Keyinchalik, Gibsonning 1990 yilda yozib tugatgan «Neuromancer» (o'zbek tilida tarjimai «Asabli manzaralar tasvirlovchisi», rus tilida «Nervo-sochinitel») nomli texno-utopik fantastik trilogiyasida qo'llagan. Bu asardagi kibermakon tushunchasi millionlab odamlarning jamoaviy sarob, xayolparastlikning o'ziga xos ko'rinishi sifatida tasvirlangan. Bu erda jamoaviy

sarob yoki xayolparastlik inson ongida sub'ektiv psixologik holat sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy nuqtai-nazardan kibermakon deganda kompyuter tarmog'i orqali bir-biri bilan bog'langan va bir vaqtning o'zida turli geografik nuqtada kesishuvchi har qanday mavjud kompyuterning grafik sifatidagi ma'lumotlariga o'ralashib qolgan kishilar jamoasi tushuniladi. Kiberterrorchilik – bu tahdid yoki qo'rqitish orqali, internetdan foydalangan holda, siyosiy yoki mafkuraviy muvaffaqiyatga erishish maqsadida uyushtiriluvchi kiberhujumlardir. Kompyuter viruslari, kompyuter qurtlari, fishing, zararli dasturlar, apparat usullari, dasturlash skriptlari kabi vositalar yordamida kompyuter tarmoqlarini, xususan, Internetga ulangan shaxsiy kompyuterlarni qasddan, keng miqyosda buzish harakatlari internet terrorizmining ko'rinishi bo'lishi mumkin. Kiberterrorizm munozarali atamadir. Ba'zi mualliflar ma'lum terroristik tashkilotlar tomonidan signalizatsiya, vahima yoki jismoniy buzilishlarni yaratish maqsadida axborot tizimlariga qarshi hujumlarni buzish bilan bog'liq juda tor ta'rifni tanlaydilar. Boshqa mualliflar esa kiberjinoyatni o'z ichiga olgan kengroq ta'rifni afzal ko'rishadi. Kiberhujumda ishtirok etish, hatto zo'ravonlik bilan amalga oshirilmagan bo'lsa ham, terror tahdidi idrokiga ta'sir qiladi. Ba'zi ta'riflarga ko'ra, onlayn faoliyatning qaysi holatlari kiberterrorizm yoki kiberjinoyat ekanligini farqlash qiyin bo'lishi mumkin. Kiberterrorizmni shaxsiy maqsadlar yo'lida vayron qilish va zarar yetkazish uchun kompyuterlar, tarmoqlar va ommaviy internetdan qasddan foydalanish sifatida ham e'tirof etish mumkin. Tajribali kiberterrorchilar, buzg'unchilik bo'yicha juda malakali bo'lganlar hukumat tizimlariga katta zarar yetkazishi va keyingi hujumlardan qo'rqib, mamlakatni tark etishi mumkin. Bunday terrorchilarning maqsadlari siyosiy yoki mafkuraviy bo'lishi, bu esa terrorning bir ko'rinishi deb hisoblanishi mumkin. Umumiy ko'rinishi: Kiberterrorizm ko'lamining asosiy ta'rifi bo'yicha munozaralar mavjud. Ushbu ta'riflar tor bo'lishi mumkin, masalan, Internetdagi boshqa tizimlarga hujum qilish uchun Internetdan foydalanish, bu odamlar yoki mulkka nisbatan zo'ravonlikka olib keladi. Ular, shuningdek, axborot texnologiyalari infratuzilmalariga odatiy hujumlar uchun terrorchilar tomonidan

Internetdan foydalanishning har qanday shaklini o‘z ichiga olgan keng bo‘lishi mumkin. Ishda motivatsiya, maqsadlar, usullar va kompyuterdan foydalanishning markaziyliigi bo'yicha malakaning o‘zgarishi mavjud. AQSh davlat idoralari ham turli xil ta’riflardan foydalanadilar va ularning hech biri hozirgacha o‘z ta’sir doirasidan tashqarida majburiy bo‘lgan standartni joriy etishga urinmagan. Kontekstga qarab, kiberterrorizm kiberjinoyat, kiberurush yoki oddiy terrorism bilan sezilarli darajada mos kelishi mumkin. Kasperskiy laboratoriyasi asoschisi Yevgeniy Kasperskiy hozirda “kiberterrorizm”, “kiberurush” dan ko‘ra aniqroq atama ekanligini his qilmoqda. Uning ta’kidlashicha, bugungi hujumlar bilan siz buni kim qilgani yoki ular yana qachon zarba berishini bilmaysiz. Bu kiber-urush emas, balki kiberterrorizmdir”. U, shuningdek, o‘z kompaniyasi kashf etgan Flame Virus va NetTraveler Virus kabi keng ko‘lamli kiber qurollarni biologik qurollarga tenglashtirib, bir-biriga bog‘langan dunyoda ular bir xil darajada halokatli bo‘lish potentsialiga ega ekanligini ta’kidlaydi. “Kiber ” atamasi odatda kompyuterlar, axborot texnologiyalari yoki internet bilan bog‘liq narsalarni anglatadi. Buni yaxshiroq tushunish uchun uni kompyuterlar va internetga tegishli maxsus so‘z sifatida tasavvur qiling. Xavfsizlik – bu xavf yoki tahdiddan xoli bo‘lish va xavfsiz bo‘lish holatini anglatadi. Shunday qilib, agar ikkita so‘zni birlashtirsak, “kiberxavfsizlik” kompyuterlarni, tarmoqlarni va internetga ulangan har qanday qurilmani har qanday xavf yoki tahdiddan xavfsiz saqlashni anglatadi. Biz hozir deyarli har kuni o‘qish va ish uchun foydalanayotgan texnologiya va internet bilan ham xuddi shunday; kiberxavfsizlik bo‘lmasa, bizning shaxsiy ma’lumotlarimiz joylashuvimiz fotosuratlarimiz, kameramiz va boshqa narsalarimiz himoyalangan bo‘lard va natijada, bu bizning shaxsiy hayotimiz haqidagi muhim ma’lumotlarimizni jinoyatchilar uchun tayyor o‘ljaga aylantiradi. Agar jinoyatchilar bunday ma’lumotlarga kirish imkoniga ega bo‘lsa, ular bizning kredit kartalarimizdan foydalanishi, pulimizni o‘g‘irlashi va hatto shaxsni o‘g‘irlashi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dinshunoslik fanidan o‘quv qo‘llanma.Hanifa Haydarova 2019pdf
- 2.Muratov D., Alimova M.,Karimov J.Dinshunoslik, darslik.-Toshkent, «Navro‘z» nashriyoti, 2019. – 264 b.
- 3.Raximdjjanov D., Ernazarov O. Dinshunoslikka kirish. O‘quv qo‘llanma.:«O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. – 304 b.
4. .Dinshunoslik (Hanifa Haydarova)o‘quv qo‘llanma.2019
5. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
6. Omonov B. N., Ochilova G. A., Azamova S. A. SPECIFIC CHARACTERISTICS OF THE ECOLOGICAL ENVIRONMENT IN UZBEKISTAN //World of Scientific news in Science. – 2023. – T. 1. – №. 3. – C. 15-28.
7. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
8. Shakhrisabz A. S. A. THE USE OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF ORIENTAL SCIENTISTS IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE AMONG SCHOOLCHILDREN IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //International Scientific and Current Research Conferences. – 2024. – C. 94-97.
9. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.
10. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida

tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.

11. Ayonovna A. S. et al. GLOBALLASHUV DAVRIDA EKOLOGIK MUAMMOLARVA ULARNING YECHIMI //Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. – 2024. – T. 12. – №. 1. – C. 20-24.

12. Azamova S. A. PROBLEMS OF FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF ECOLOGICAL GLOBALIZATION //BEST JOURNAL OF INNOVATION IN SCIENCE, RESEARCH AND DEVELOPMENT. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 743-749.

13. Azamova S. UMUMTA'LIM MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING USUL VA VOSITALARI //Interpretation and researches. – 2024.

14. Azamova S. EKOLOGIK TA'LIM VA TARBIYANING RIVOJLANISH BOSQICHLARI //Talqin va tadqiqotlar. – 2024. – T. 1. – №. 1.